

TEKMA S SMRTJO

France Bevk

Jera se tiste dni, ko se ji je mož vrnil iz internacije, skoraj ni zganila iz hiše. Vse delo pri živini in na polju sta opravljala Tomaž in Vida. Včasih je stopila le v hlev, a je z enim očesom prisluškovala, če ni prišel kdo obiskat Ivanca. Ta je mnogo polegaval. Le poredko je vstal za kako uro, stopical po izbi, po veži, pogledal tudi v hlev, a k materi se ni upal, strme stopnice so mu bile prenaporne. Nato je zopet legel in s pogledom na pajčevino v kotu predel misli.

Obiskov je bil vesel, ker so ga raztresli, a govorjenje ga je utrujalo. Sosedje so mu izražali dobrodošlico in sočutje. A pri vseh besedah, ki so bile izrečene, je ostalo nekaj neizgovorjenega na dnu, izražalo se je le v očeh. Ivanc je vedel, kaj. Tisto, po čemer ni hotel vpraševati, a bi bil vendar rad vedel. A vsako tako besedo je že v kali zatirala navzočnost žene, ki se ves čas ni ganila iz kamre. Če je obisk le predolgo trajal, je hitela dopovedovati, da ga to utruja in da mora počivati.

Jera je Ivancu zavidala pozornost in sočutje, ki so mu ga izkazovali. Če bi ona umrla od solzá, bi ne bila deležna niti stotinke tega. Bila je revica v bojazni, da ne pade kaka nesrečna beseda. Sama sebi se je smilila. Ni je bilo toliko strah tega, da bi Ivanca vsa resnica do kraja zlomila, četudi mu ni več tako priželela smrti, kot je prej upala in želela, da bi se več ne vrnil. Bala se je, da bi si nakopala še večjo krivdo. In — to najbolj — da bi do kraja pogubila sina. Poznala je moža in vedela, kaj bi storil v tem primeru. Le tega ne! Že ob sami misli na to je začutila vročino po telesu.

In vendar bi se bila Tkalčevka, ki je venomer tožila za Filipom in za njegovo smrt dolžila Aleša, skoraj zarekla. Saj ni vedela vsega, ne toliko kot ona, a le senca kake besede bi lahko zdrla plaz, ki bi ga ne bilo mogoče ustaviti. Zadnji hip ji je stopila na nogo, da jo je ženska prepadeno pogledala in umolknila. »Kje imaš pamet?« ji je vrgla, ko je odhajala skozi vežo. Sosega je iz spomina na sina zajokala v predpasnik.

Prišel je Krapež iz Grape, ki je z Ivancem več mesecev preživel v istem peklu. Bil si je že opomogel, meso mu je zlezlo na kosti in rdečica na lica. Z nasmehom sta obujala spomine. In kakšne spomine, da je Jero, ki ju je poslušala, srh spreletal po hrbtu. Gričarice, ki jo je ob vsakem srečanju vpraševala, kje ima razbojnika, ki ji je do smrti izmučil Metoda, ni bilo. Nje, ki bi bila najbolj nevarna, če bi se razkokodakala, niti ni pričakovala. A prišla je Fanika, ki jo je v mislih in z besedo stokrat imenovala »partizansko kurbo«. Bila je v civilni obleki, samozavestno je stopila v vežo, suh pozdrav, vprašanje po Ivancu, nato je odšla naravnost v kamro. Tudi nje, ki jo je dolžila posredne krivde za moževo nesrečo, se je bala. Lovila je vsako njeno besedo in pazila tudi na poglede. Še njenim rokam, ki so dolgo stiskale Ivančevo koščeno desnico, ni zaupala. Govorila je, mnogo govorila, pripovedovala o vsem, kar se je medtem zgodilo, o bojih, o partizanih... Verno je poslušal, gorele so mu oči, usta so se mu nasmihala. Nji se še ni tako nasmehnil, kar se je vrnil.

»Zdravnika vam pošljem«, je rekla ob slovesu, četudi se je Ivanc branil; njemu nobeno zdravilo ne pomaga, če se sam ne bo izlizal.

Drugi dan je res prišel zdravnik. Pripeljal se je s staro ropotuljo, ki jo je pustil vrh klanca. Mlad, nasmejan, samozavesten je stopil v hišo, kakor da nosi v črni torbi življenje in smrt. Kaj izvolite?

V Jeri je tičal prirojen kmečki odpor do gospode in posebej do zdravnikov. Kaj misli, škric, da bo napravil čudež. Bilo ji je tuje in zopрно, ko je podpirala moža, ki je gol do pasu sedel na postelji, da ga je »zelenec« obtrkaval in prisluškoval bitju srca, ki mu je neredno razbijalo kot pokvarjena ura.

»Dobra hrana, da si opomorete«, je rekel. »In nič razburjenja. Vsako razburjenje bi utegnilo biti usodno. In te kapljice, če bi imeli srčni napad.«

»Nič noče jesti.« je omenila Jera. »Skoraj nič.«

»Dajte mu, česar poželi.«

Zdravnik je odšel po klanecu, Jera je gledala za njim, dokler ni zabrněl motor in se oddaljeval okoli Strmca proti Zavrhu.

Stopila je v kamro.

»Ali bi česa rad? Zdravnik je rekel, naj ti dam, kar želiš.«

»Saj sem že jedel. Več ne morem.«

Njune oči so se za trenutek ujele, nato sta oba hkrati umaknila pogled.

Nič več je ni gledal tako predirno, vprašujoče kot prve dni. Zdelo se je, da se je ves zakrknil in zaprl vase. Jera je bila na videz skrbna, a brez topline, kakor da s tem opravlja le svojo prekleto dolžnost.

V njem se je bojeval občutek pritajene jeze s spominom na dni ljubezni, ki mu je prve mesece internacije vzbujal sló po nji. In četudi mu je zaradi oslabelosti ugasnilo telesno sló, mu je v duši še zmeraj tlelo tiho poželenje. Tudi v urah očitanja in srda. Zdaj je bilo tudi to spodrezano. Tako kot ona bi mu lahko stregla vsaka dekla. Le da bi mu tuja ženska ne vznemirjala misli.

Vse dni, ko je ležé strmél v pajčevino in prisluškoval glasovom v hiši, se je mučil v mislih. Te mu niso uhajale toliko v preteklost, kolikor niso bile povezane z ženo in sinom, marveč v sedanjost. Imel je občutek, da mu nekaj hoté skrivajo. Ne, saj ni hotel ničesar vedeti ne slišati, vendar ga je žalilo in dražilo. To je bral tudi na obrazu Tomaža, ki se mu ni upal jasno pogledati v oči. In na obrazu Vide, ki je bila še premlada, prenaravna, da bi se znala pretvarjati. In na obrazu matere, ki je po dvakrat ali trikrat na dan pridrsala iz svojega zakotja, posedela pri njem, a je zmeraj nekaj neizgovorjenega ostalo v njenih očeh. Ta skrivnost je bil — Aleš!

Dan za dnem, noč za nočjo se mu je v mislih rušil sklep, da noče nič več slišati o sinu. Bil je kot skala, ki jo izpodkopava voda, da se maje in grozi, da bo zgrmela v valove. Lahko bi bil naravnost vprašal, a se je zdelo, da se boji resnice. Ali tega, da bi mu lagali. Morda je mrtev, a se mu boje to povedati... Živ ali mrtev, zanj ga ni več. Izgubljen je zanj in za dom. In tega je kriva ona...

Neki večer, ko so že vsi polegli in je sam ostal v temi, so ga misli tako razburile, da ga je v hipu obšla slabost. Srce ga je zaskelilo, nato mu je obstalo kot ura, ki se je iztekla. V glavi je začutil praznoto, v katero je vdiral hlad. Imel je občutek, da je to smrtni hlad. In četudi se je v nekaterih trenutkih že sprijaznil z mislijo na smrt, ga je tedaj obšla neznanska groza pred njo. »Umiram,« mu je prešinilo zavest. »Konec! Za vedno konec!« Pogled se mu je uprl v mesečino, ki je sijala skozi okno in v poševnem kvadratu visela na steni. »Umiram!« Na oknu je stala steklenička s kapljicami, a on je ležal kot mrtev, ni se mogel ganiti. Le zavest je bila še jasna, a je počasi medlela kot ugašujoča sveča.

Napel je vse moči, da bi zavpil na pomoč, a ni bilo glasu iz grla. Tedaj je začutil, da mu srce znova bije. Medlo, neenakomerno. Hlad v glavi se je umikal toplini.

»Jera!« je poklical. »Jera!«

Glas mu je bil medel, a ne tako šibek, da bi ne mogel prodreti v izbo.

Nihče se mu ni oglasil, nihče odprl vrat. Ali Jera tako trdo spi? Poskusil je vstati, a je obvisel na robu postelje.

Tedaj je zaslišal nagle korake, ki so zunaj peli okoli vogla. Nekdo je prišel v vežo in čez nekaj minut stopil v izbo.

»Jera!«

Nič, vse tiho. Popadel ga je srd. Otikal je skodelico na mizici ob postelji in jo vrgel v vrata, da se je razbila. Obšlo ga je zadoščenje, da je to lahko storil, kot da se mu je vrnilo pobeglo življenje.

Odprla so se vrata, na pragu je stala žena z lučjo v rokah in preplašena strmela.

»Kaj je? Kaj se je zgodilo?«

»Slabo mi je bilo, tebe pa nikjer. Kod si hodila?«

»V hlev sem pogledala, k živini.«

Lagala je. To je spoznal že po prizvoku glasu in po njenih očeh. Ob tisti uri nikoli ni hodila v hlev. In če bi šla, ne z ruto na glavi. Prišla je okoli vogala. Zopet neka skrivnost. Za hip je pomislil na nezvestobo, a se mu je sum že v naslednjem hipu zazdel tako bedast, da se je sam sebi posmehtil v duši.

»Ali hočeš kapljic?«

»Daj!«

Jera je postavila svetilko na mizico in mu dala zdravilo. Popil ga je in obležal vznak z zaprtimi očmi, kot da počiva.

Žena je sedla, sklenila roke v naročju in ga gledala. Svetloba luči se mu je razlivala po obrazu, v gubah so mu ležale sence. Rahlo, za spoznanje je bil videti manj mrliški in zastrašujoč kot ob vrnitvi.

Odprl je oči in po strani poškilil na ženo.

»Ne bom še umrl,« je rekel.

»Kdo ti priželi smrti?« se je Jera zdrznila, kot da jo dolži take misli. »Nihče ti je ne priželi. A tudi nihče ne ve, kaj ga čaka jutri. Nihče, ne ti ne jaz. Zato — ne zameri, če ti to rečem — bi bilo prav, če bi se spovedal.«

Ivanc je zamižal in se naredil trdega.

»Če hočeš, pošljem jutri po župnika.«

»Nočem,« je rekel Ivanc, ne da bi se zganil.

»Za vsak primer, ker te tako pogosto prijemlje slabost.«

»Nočem. Ne bom se spovedal.«

Jera se je zgrozila in vsa otrdela uprla vanj oči.

»Ivanc, ali si izgubil boga?«

»Bog je izgubil mene,« je rekel Ivanc, še zmeraj mižé. »Vaš bog je izgubil mene,« se je popravil s poudarkom na »vaš«. »Če bom čutil potrebo, bom že sam opravil s svojim bogom.«

Jeri so se zdele te besede tako bogokletne, da se je naglo pokrižala. Strmela je v moža, v nepremične poteze njegovega obraza, ki so bile kot ojeklenele. Skremžila se je in si obrisala solzo, ki je ni bilo, dasi jo je zapeklo v očeh.

»Po spovedi bi naredil oporoko,« je zopet povzela, »Ne smeš si napak razlagati. Nihče ti ne želi smrti in ne čaka nanjo, najmanj jaz.«

Ivanc je obrnil glavo in sive oči ostro uperil v ženo. Misel na oporoko je torej prežala na dnu, ko mu je prigovarjala, naj se spovè. Bala se je njegovega hladu nasproti nji. Pričakovala je, da se mu bo pod vtisom spovedi omehčalo srce.

»Kaj mi govoriš o oporoki!« je hropnil. »Saj nimam komu zapustiti.«

Še vedno jo je prebadal s pogledom. Zdaj, si je mislil, bo spregovorila. Besedo ji je položil na jezik. Naj bi bil odgovor še tako težek, bi ga mirno sprejel, dasi mu je burno zatolklo srce.

Jeri je kri udarila v lica, nagnila je glavo v roke. Tisti hip bi lahko vrgla s sebe vso težo molka o skrivnosti, ki sta jo razen nje vedela le še dva, župnik in tašča. Ni imela poguma zaradi bojazni za sina.

»Saj... saj...« je zajecljala, »saj sva tu tudi jaz in Vida...«

Blesk v moževih očeh je ugasnil. Tisto, na kar je čakal, je šlo mimo. Zopet je obrnil glavo vznak in zaprl oči. Delal se je mirnega, da bi mu srce tako divje ne poskakovalo.

»Če umrem, bo že nova oblast poskrbela, da bo prav,« je rekel počasi, zagrizeno.

Jera je otrpnila. Nova oblast? Najrajši bi mu vrgla v brk, kaj si misli o novi oblasti. Četudi jo je življenje neusmiljeno porazilo, se s tem ni mogla sprijazniti njena notranjost... Tedaj se je res razjokala. Ne natiho, zadržano, silila se je v jok, kot da bi hotela vzbuditi usmiljenje.

Ivanc je mižal in molčal. Žena je potišala, si obrisala oči in nos, tedaj je spregovoril:

»Zdaj me pusti! Če te bom potreboval, te bom poklical.«

Jera je vzdihnila. Tak je, kot je bil. Kot hrastov parobek. Plaz gre čezenj, a ga ne premakne...

Vzela je luč in odšla v izbo.

Drugi dan predpoldnem je prišel župnik. Sonce je bilo že visoko, ko je Ivanc zaslišal njegov globoki glas iz veže. To bi bil lahko pričakoval, vsa znamenja so kazala na to. Jera ga je prisilila, da se je preoblekel v svežo srajco. Kamro je pometla, obrisala prah in ometla pajčevino v kotu. Ne bodo se mu več na nji ustavljale oči.

Razburjen je prisluhnil v Jerino žvrgolenje, s katerim je spremljala župnika skozi izbo. Duhovni se je znašel v ozkem prostoru pred posteljo, se sklonil in se z nasmehom zagledal v kmetov obraz.

»Dober dan, Ivanc!«

Bolnik mu je odzdravil.

»Očitam si, da vas že prej nisem obiskal. Nisem verjel, da je tako hudo.«

Ivanc mu je dal roko in ni poskušal skriti rahle nejevolje. Tako hudo? Kdo ve, kaj mu je Jera natrobila! Obisk? Žena ga je poklicala, da bi ga omečil, česar niso zmogle njene besede in solze.

Jera je »gospodu« ponudila stol, da je sedel. Ni vedel, kam bi del klobuk. Položil ga je na vznožje postelje. Jera je stopila k vzglavju in možu popravila blazinico, dasi to ni bilo potrebno. Hlinila je skrbnost.

»S čim naj vam postrežem, gospod župnik?«

»Marta, veliko si prizadevate, a le eno je potrebno.« ji je župnik odgovoril s svetopisemskimi besedami. »Z Ivancem se bova lepo pomenila, ne?«

Jera je razumela, da je odveč. Morda bo razgovor spovedovanje grehov. Odšla je. Za njo so se dvakrat zaprla vrata.

Moža sta se molče gledala. Župnik z nasmehom na gladko obritem obrazu, a Ivanc s trdim, nezaupljivim izrazom v očeh.

»Veliko ste pretrpeli,« je župnik začel.

»Veliko. A ne mislim več na to. Zdaj, ko je vse mimo.«

»Tako je prav. Pozabiti in začeti novo življenje,« je rekel duhovni, izvlekel tobačnico, da bi si prižgal cigareto, a jo je porinil nazaj v žep. »Tudi za nas ni bilo lahko, četudi se ne dá primerjati z vašim peklom. Kaj vse je medtem šlo tudi čez nas! Še bog, da smo ostali živi! Iz trdih korenin smo, ne izruje nas vsak vihar. Še vi ste vzdržali.«

»Vzdržal,« je rekel Ivanc in pogladil odejo, »a me je zlomilo. Ne verjamem, da bo še kaj iz mene.«

»Ne govorite o smrti. To jemlje pogum, ki je stržen življenja. Ali ste hudo bolni? Kaj čutite? Kaj je rekel zdravnik?«

»Kaj more vsa učenost pomagati drevesu, ki je zasekano pri korenini? Nič! Čakati, da se do kraja posuši. Tako je z menoj. Srce, srce... In ošibel sem, da nimam niti toliko moči kot kak pastirček. Človek, ki ne more več delati, kot bi rad, je za grob.«

»Ivanc, zdi se mi, da pretiravate,« je rekel župnik. »A prav je tudi, da se zavedate nevarnosti in ji zrete v oči kot mož. Razumem vaše občutke. Srce je pogosto zavraten morilec. Hip in — z bogom življenje! Ne rečem, da bo z vami tako, še zdaleč ne, a vsi moramo biti pripravljani... Ali — ali ste že mislili na to, da bi se spravili z bogom?«

Tu smo, si je rekel Ivanc. Od skrbi za dušo bo preskočil na posvetno, kot želi Jera. Dotlej je govoril sproščeno, kot bi govoril s kakim sosedom, četudi s prizvokom obupa, tedaj mu je zopet nezaupanje pogledalo iz oči.

»Z bogom nisva skregana,« je rekel.

Duhovnemu se svoje misli ni upal tako drzno povedati v obraz kot ženi.

Župnik se je začudil na pol zares, a na pol narejeno.

»Ivanc, kaj govorite? Ali sem prav slišal? Ne boste trdili, da se nikoli niste pregrešili proti božjim zapovedim?«

»Kadar sem grešil, sem se tudi spovedal. To je bilo prej. Zdaj so drugi nad menoj kršili božje zapovedi. Ti naj se spovejo in pokesajo. Jaz nisem mogel grešiti. Preklinjal sem jih, ki so me mučili, to je res, a to ne more biti greh.«

Župnik se je nemirno presedel. Vzel je klobuk in ga položil na drugo mesto. Prišlo mu je, da bi omenil, kako tudi pravičnik sedemkrat na dan greši. In da je Kristus rekel, da moramo ljubiti tudi svoje sovražnike. Preudarnost mu je to odsvetovala. Prilival bi le olja v ogenj. Proti prepričanju, ki ga je skovalo trpljenje, ne pomagajo besede. Zatekel se je k najpreprostejšemu, kar mu je prišlo na misel.

»Ivanc, kaj je z vami? Vi ne verujete več v boga?«

Ivanc je gledal in molčal, kot da premleva v sebi. Bog? Da, on je prej veroval v boga. Njegova vera ni bila globoka, čustvena; njegov odnos do boga je bil, kot pri celi vrsti prednikov, odnos do oblasti. Dajte bogu, kar je božjega! Dajal mu je velikonočno spoved, nedeljske maše, večerno molitev in kdaj pa kdaj kako tiho misel, če je bil v stiski. A že tedaj niti kadilo, niti blagoslovljena voda, niti molitev ni pomagala, kadar so se nad Slemenom nabrali hudourni oblaki s točo. Nesreče — točo in sušo, mrčes in ogenj je sprejemal prav tako vdano kot blagodatni neba — toplo sonce, blagodejni dež in dobro letino. Morda v nesreči ni dovolj vroče prosil. Tudi ko se je v največji stiski, ko mu je šlo za golo življenje, obračal na boga, ni bil uslišan. In vendar je bila v nočeh, ko je iz obupa vzdihoval v mrak, njegova prošnja tako vroča, da se mu je duša topila od nje. Če vse vidi in vé, če je neskončno usmiljen in pravičen, kako more trpeti, da zmaguje krivica in pravičniki zaman vpijejo v nebo? ... Misli so mu neusmiljeno kovale. In nekega dne se je zavedel, da je kotiček v duši, v katerem je prej hranil boga, prazen. In ker duša ne prenese praznote, kot trta ne stoji brez opore, je našel svojega boga: človeško pravičnost in dobroto... A kako naj vse to razloži župniku?

Molk je predolgo trajal.

»Vi ne verujete več v boga?« je duhovni ponovil vprašanje.

»Jaz imam svojega boga,« se je drznil Ivanc.

»Kako — svojega?« se je župnik zavzel. »Kaj zopet govorite? Bog je en sam. Razumem. Preveč ste pretrpeli, zato ste izgubili vero v njegovo pravičnost in usmiljenje...«

Ivanc je vedel na pamet vse besede, ki bodo sledile. »Kogar bog ljubi, ga tepe« in tako dalje. Ni še pozabil vseh naukov iz mladosti in ni bil glušec pri nedeljskih pridigah. Hkrati se je zavedal, da bi bilo jalovo početje, če bi se z župnikom prerekal o bogu, četudi ga je tako zaneslo, da ni čutil več strahu pred njim, ne imel obzirov. Besedam bi končno podlegel, četudi bi ga ne prepričale.

Razgovor ga je utrudil. Zamizal je in nekajkrat zamahnil z roko, kakor da podi tok besed.

Župnik je umolknil. Gledal ga je na pol s sočutjem, a na pol s pomilovanjem. Ni bilo prvič, da je med farani, ki so se vračali iz vojske ali iz internacije, srečal nevero, a še nikoli ni zadel ob tako trdoto. Ni se več prizadeval, dasi mu je bilo grenko, čutil se je poraženega.

»Govoriva o čem drugem.« je rekel.

Ivanc je mižal in krotil srce. Misel mu je nenadoma preskočila na sina, kot da je ves čas tičala v zasedi. Župnik mu ne bo lagal. Če mu tudi ne pove vsega, kar ve, lagal ne bo.

Odprl je oči, pogleda sta se srečala.

»Nekaj bi vas rad vprašal, gospod župnik.«

»Vprašajte!«

»Ali mi boste odgovorili po resnici?«

»Kolikor bo v moji moči. Govorite!«

Ivanc je še nekoliko počakal, kakor da mu beseda noče z jezika.

»Kaj je z mojim sinom — Alešem?«

Župnik je bil v zadregi. Najrajši bi se bil odgovoru izognil, a ga je skušal vsaj obiti.

»Vaš sin je bil pri domobrancih.«

»To vem,« je rekel Ivanc tiho in pogledal proti vratom. »To že vse vem, da je pomagal tistim, ki so me mučili,« je dostavil z grenkobo.

»A kje je zdaj? Ali je padel?«

»Ni padel, živ je. Kolikor vem, je živ.«

Ivanc je mirno sprejel novico, saj se je bil v mislih pripravil tudi na najhujše. To ni bilo najhujše, a tudi zadosti hudo. Vendar je čutil olajšanje. Če je sin še živ, ni docela izgubljen, niti zanj, niti za dom.

»Kje je?«

Župnik je zopet vzel klobuk, ga položil na koleno in koj nato na mizico.

»Kako naj vem, kje je?«

»Pobegnil?«

Bolnikove oči so se uporno upirale v župnika, kakor da prodirajo v srčiko njegovega izbegavanja.

»Ni pobegnil. Kolikor vem, ni pobegnil. Ljudje govorijo, da se je nekaj časa potikal tod okrog. Zdaj se nič več ne sliši o njem...«

Ivanc je zopet zamižal in miže trpel. Iz župnikovega glasu in oči je uganil, da mu ni povedal vsega. A tudi to mu je bilo dovolj. Srce se mu je vzdigovalo v prsih.

»Če bi bil jaz doma, bi se to ne zgodilo,« je rekel skozi stisnjene ustnice, kot da ga vsaka beseda reže v srce. »Jera ga je pogubila. A on — je pogubil mene...«

Župnik se je dvignil.

»Odpuščajmo, da nam bo odpuščeno. Odhajam. Nočem vas siliti, da se spoveste proti svoji volji. Če vas obide božja milost in se boste premislili, me pokličite. A tudi če se brez spovedi pokesate pred bogom, ne boste pogubljeni. Ostanite z bogom!«

Pređen ga je mogel Ivanc prositi za zamero, mu je stisnil koščeno roko in odšel skozi vrata. V veži se je še kako minuto prerekal z Jero, ki mu je hotela postreči. Naglo je odhajal po klancu skozi sadovnjak, ki ga je oblivalo sonce.

Ivanc je imel tisto noč hude sanje.

Tekel je v krogu po velikanskem tlakovnanem dvorišču, zmeraj ob zidu, a preganjalci so mu bili tik za petami. Noge so ga bolele v mečih, ne bo več dolgo, ko bo omagal in padel in okovani škornji ga bodo pogazili. V hipu se je znašel pred visoko steno. Stena pred njim, stena na desni, stena na levi, bil je v zagati. Za hrbtom stena Nemcev v zelenkastih uniformah, z revolverji v rokah. Vse cevi so merile vanj. Ni bilo poka, a je čutil, da so ga prevrtale krogle. »Smrt!« ga je spreletelo. Mrzel pot mu je oblil telo. In čudno, ni padel, še je stal. »Sanjam,« si je dopovedoval v sanjah. A če bi res sanjal, bi mu ne prišlo na misel, da sanja. Torej je resnica...

Prebudil se je. Potna srajca se mu je držala telesa, mokri prameni las so mu silili na čelo. Srce mu je razbijalo. Še ves pod vtisom groze je pogledal v prvo svetlobo jutra, ki je bledele v oknu.

Te sanje niso bile edine, stokrat so ga preganjale v internaciji in doma. Tekma s smrtjo! Včasih je zagledal med preganjalci tudi Alešev obraz. Šele potem, ko je izvedel za njegovo krivo pot, ne prej. Sanje, ki se mu bodo pod vtisom smrtnih stisk ponavljale do smrti...

Zopet je zaspal... Ko je znova odprl oči, ga je že čakal zajtrk, iz skodelice se je še kadilo. Sedel je na rob postelje, pomakal režnje kruha v belo kavo in se oziral skozi okno. Zunaj je sijalo sonce in se precejalo skozi zelenje. Jera je kdo ve kam hitela po klancu. Od prejšnjega dne, ko je odšel župnik, se mu je izogibala še s pogledom. Reva se je bala za prihodnost. Niti prgišča zemlje ne bo odnesel s seboj. In tudi Aleš je niti mrvice ne bo odvedel v brlog, v katerem se skriva. Vsa bo ostala nji in Vidi. In tistemu, ki ga bo Vida pripeljala v hišo. To ga je navdajalo z grenkobo, a se je silil, da mu je vseeno, kako bo po njegovi smrti.

Vida jo zagnala krave iz hleva in jih pasla v mladi travi, ki je drugič pognala. Vpila je na Sivko, ki je lomila v zelenjadni vrtil, in jo tepla z dolgo šibo... Ivanc je gledal, a misli so mu bile drugod. Kaj bi s koščkom resnice, ki jo je prejšnji dan izbežal iz župnika! Vso resnico hoče! Jero bo pritisnil ob steno. Vsi drugi sklepi, ki so ga spremljali prav iz Nemčije, so mu izpuhteli kot rosa v soncu. Vso resnico vé bržkone le Jera, Niti Tomaž, niti Vida, niti mati...

Saj res, mati! V tihi uri, ko sta bila sama, mu je potožila, da je Jera vse delala le po svoji glavi. In da se je zaradi nje umaknila v gorenjo kamro in se zaklenila. To, nič več. Ali bi molčala, če bi kaj vedela o Alešu? Tega ni mogel verjeti. Toda begalo ga je tisto nezgovorjeno v njenih očeh.

Zaslišal je njene drsajoče korake v veži. Prihajala je na vsakdanji obisk. Potegnil je nase hlače in zopet sedel na rob blazine. Trepetal so mu živci in srce.

Starka je kot po navadi sedla na klop ob steni, položila roke na kljuko palice in mežikala v sina.

Kaj mu je prejšnji dan hotel župnik? Nič. Obiskal ga je. Nekoliko sta se pomenila. Materi ni mogel vsega pripovedovati.

Čez hip jo je vprašal naravnost, s pojemajočim glasom:

»Mati, povejte mi, kaj je z Alešem.«

Starka je pomežiknila v blede, žilnate roke. Bila je presenečena, malone prestrašena. Tako dolgo je molčal o tem. Že se je sprijaznila z mislijo, da je sina za zmeraj izrinil iz srca in življenja. Tu pa nenadoma... Saj je človeško razumela, da jo je ganilo, a ni smela govoriti. Uprla je pogled v tla.

»Kaj se bojite! Vse ostane med nama.«

Mati ga je ošinila s pogledom, kot da ga prosi usmiljenja.

»Ne bojim se,« je rekla s tihim glasom. »Saj se ne bojim, a ne smem govoriti. Prisegla sem.«

S palcem in kazalcem si je otrla solze iz kotov oči.

»Prisegla? Komu?«

»Jeri.«

To je bilo zadosti. Ivanc ni več silil v mater. Ta ne bi snedla niti dane besede, kaj še da bi prelomila prisego. Zadnjo skrivnost bo iztrgal ženi.

V veži je zaropotalo. Starka je prisluhnila in se dvignila.

»Jera,« je rekla in odšla.

Ivanc je čutil omotico v glavi, a ni legel. Za hip je prisluhnil v votle udarce materine palice na stopnicah. Nataknul si je čevlje in si oblekel jopič. Imel je občutek, da mu to vliva več samozavesti. Trdo se bo pomenil z Jero. Razburjenje mu je dajalo moči.

Jere dolgo ni bilo. Ni jenjala ropotati s posodo. Ko je slednjič vstopila in ga zagledala oblečenega na robu postelje, so se ji v začudenju vprašujoče razprle oči.

»Kam si se namenil?«

»Nikamor! Čakal sem te. Nekaj bi te rad vprašal.«

Jera ga je ošinila z nezaupljivim pogledom.

»Kaj takega? Me je že mati obrekovala.«

»Pusti mater!« je rekel Ivanc trdo, sovražno. »Ne vprašujem te po materi. O Alešu mi povej... Vse...«

Jera se je zašibila v kolenih. Stopila je za korak nazaj in se s hrbtom oslonila na rožance. Oči so ji izražale stisko in mržnjo. In prepadenost. Po tako dolgem molku tega ni več pričakovala.

»Saj veš,« je rekla. »Že v Nemčiji so ti prinesli na ušesa.«

»Vem, kar vem,« je možu hripavo zapel glas. »To vem, da se skriva... Kje?«

Oči so mu gorele, od razburjenja mu je rahla rdečica udarila v upala lica.

Jera je z neprikrito mržnjo strmela vanj. Sedel je pred njo in govoril kot takrat, ko se ga je bala in ga ubogala na besedo. Največkrat proti svoji volji in prepričanju. In vendar ni bil več kot nekdanj. Ali se mar ne zaveda, da se ves neboljen maje na robu postelje in ne more več z dvignjeno rovnico teči za njo, kot nekoč pred leti, ko ga je raztogotila? Ona se je tega zavedala. Ni se ga več bala. Govorila bo, če tako hoče. Na, imej resnico!

Prekrižala je roke, kot da ga izziva.

»Če hočeš vedeti, res je, skrivala sem ga,« je zasigala. »Kakšno srce bi morala imeti, da bi svojega otroka, ki je v nesreči, podila od hiše! Pri materi sem ga skrivala, dokler se nisi vrnil. A ne boj se, ni ga več pod to streho.«

Ivanc se je zdrizal ob suhem priznanju kot pod udarci.

»In kje je — zdaj?«

»Tega ti ne povem, Nikoli! Nikomur!«

Ivanca je grabila besnost, da bi planil s postelje, a ga je posvarilo srce. Pojemale so mu moči. Iz občutka nebogljenosti ga je zapeklo v očeh. No, bilo mu je v hipu jasno, kaj je Jero dva dni od tega zvečer gnalo iz hiše.

»Vedi sama!« je rekel obupano. »Ne bom te več silil, da mi poveš. Alešu reci, da je zanj samo ena pot. Javi naj se miličnikom.«

Jera se je zgrozila.

»Da ga bodo ustrelili!«

Ivanca je mrzlo spreletelo.

»Če ni storil nič takega, da bi zaslužil smrt, se mu ni treba bati,« je povzel čez hip molka; trudil se je, da bi mu preudarno, mirno pel glas. »To sam vé. Prejel bo kazen, ki jo je zaslužil. Če je zaslužil smrt, bo plačal s smrtjo. Če je imel pogum, da je streljal na svoje ljudi, naj zbere tudi pogum, da bo stopil pred sodnike. Tako mu povej.«

Jera je strmela nad moževo navidezno hladnostjo, s katero je govoril.

»Ti nikoli nisi imel srca!« je izbruhnila.

»Imel sem srce,« je Ivanc odvrnil z zvišanim glasom. »In še ga imam. Kaj ti veš, koliko sem se namučil zaradi tega! A tudi pamet me ni zapustila. Ti pa si s svojo neumno pametjo nakopala hiši sramoto in pogubila sina.«

Miren, z bolečino izgovorjen očitek je Jero zadel v najobčutljivejši živec. Bil je upravičen, tudi sama se je z njim grizla v najtišjih mislih, a iz moževih besed ji je zrasel kot gora. Tega ni prenesla. Stisnila je pesti, kot da hoče udariti, a so ji roke zopet padle ob telesu.

»Ti ga boš pogubil, ker ga hočeš izročiti rabljem,« je zapiskala. »Ti, ti, ti! Kaj bi mogla drugega pričakovati od tebe! Ne govôri, nikoli nisi imel srca! Nikoli! Če bi ga imel le košček, bi ne počenjal z menoj kot z zadnjo deklo, odkar sem stopila v to hišo. Moja beseda nikoli ni obveljala, vse ti je bila le mati. To ti povem, Ivanc, če bi bil mene poslušal, bi ne zabredel v nesrečo. Ali so drugi, ki so se skrivali za pečjo, zdaj manj vredni? Smejejo se ti in prav imajo, tako povem, le glej me! Če sem že izgubila tebe, sem si hotela ohraniti vsaj sina. In hišo. Za to bi mi moral biti hvaležen, ne da mi očitaš in mi govoriš o sramoti. Ali je za hišo sramota, če ni zgorela? Če se je vse obrnilo drugače, kot sem mislila — bog pomagaj! Saj se že sama dovolj grizem. Sramota bi bila, če se Alešu po tvoji krivdi kaj zgodi. A nihče se ga

ne bo dotaknil,« se je vsa zadihana udarila po prsih, »rajši ga sama ubijem. Ali pa naj postane razbojnik...«

Jera je bila kot ponorela. Iz nje je bruhala vsa trpka usedlina duše, vsa dolga leta zadrževana mržnja. Planil bi bil, udaril ženo, jo zgrabil za goltanec in davil, a so mu bili udje kot ohromeli. Napenjal je vse moči, da ni padel s postelje. Na to, da bi kaj rekel, ni mislil. Bilo bi jalovo početje. Nikoli prej se ni tako jasno zavedel, da si z ženo stojita nasproti, vsak na svojem robu prepada.

Minevala sta ga srd in začudenje, obšla ga je globoka potrlost. Zvrnil se je vznak na posteljo in zastokal. Čutil je napad srca. Kljub vsemu ga je obšel hladen strah pred smrtjo.

»Kapljice,« je tiho zaprosil.

Jera se je zganila, kot da jo žene čut dolžnosti, a je zopet otrdela. Z nezmanjšanim srdom je gledala moža, ki je leže vznak zapiral oči in so se mu ustnice premikale, kot da ga žeja. Nikoli prej mu ni tako od srca in tako zavestno priželela smrti kot v tistem trenutku. Bala se je za sina.

Ivanc je uprl vanjo od smrtne groze velike oči.

»Pogini!« je zasigala. »Crkni!«

In kot da se boji, da je ne premaga usmiljenje, je pobegnila iz kamre.

»Kaj je, Jera?« se je tašča oglasila z vrha stopnic. »Ali je Ivancu slabo?«

»Nič mu ni,« je odgovorila zamolklo.

Odšla je za hlev, počenila v travo pod košato hruško, ki je že otresala piškavke. S pogledom na živino, ki se je pasla za plotom, in na Vido, je z desnico grebla po travi. Prsi so ji še vedno plale od razburjenja, v notranjosti je ponavljala: »Pogini! Crkni!« A misel ji je neprestano uhajala v kamro. Pred očmi ji je lebdel možev proseči pogled... Pomirila se je, tedaj jo je obšla tiha groza.

Poklicala je hčer.

»Vida! Poglej k očetu, če česa potrebuje.«

Vida je stekla v hišo. Čez nekaj trenutkov je vsa izba odmevala od njenega krika. Z vrha stopnic se je oglasil piskajoč jok.

(Odlomek.)